

RAZLIKE U KRIMINALNIM STILOVIMA RAZMIŠLJANJA S OBZIROM NA DUBINU UKLJUČENOSTI U KRIMINALNI ŽIVOTNI STIL¹

ANITA JANDRIĆ NIŠEVIĆ

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Primljeno: 18.05.2009.

Prihvaćeno: 22.03.2010.

Izvorni znanstveni rad

UDK: 343.9

Sažetak: *Teorijsko polazište na kojemu se temelji istraživanje u ovome radu je teorija kriminalnog životnog stila (Walters, 1998). Spomenuta teorija, između ostalog, naglašava kako životni stil kriminaliteta karakteriziraju četiri bihevioralna stila (neodgovornost, samo-udovoljavanje, interpersonalna nasilnost, kršenje socijalnih pravila) kroz koje je moguće procijeniti dubinu uključenosti u životni stil. Naime, što je veća uključenost u spomenute bihevioralne stilove, to je dublja i uključenost u kriminalni životni stil. Dubinu uključenosti u kriminalni životni stil mjeri Upitnik dubine uključenosti u kriminalni životni stil (LCSF).*

Teorija kriminalnog životnog stila također pretpostavlja postojanje osam kriminalnih stilova razmišljanja. To su: opravdavanje, rezanje, ovlaštenje, orijentacija ka moći, sentimentalnost, superoptimizam, kognitivna indolencija i diskontinuitet. Pretpostavka je da osobe koje su dublje u kriminalnom životnom stilu imaju jače izražene kriminalne stilove razmišljanja.

Glavni cilj rada je utvrditi postoje li razlike u kriminalnim stilovima razmišljanja s obzirom na dubinu uključenosti u kriminalni životni stil. Osim toga, cilj rada je i utvrditi prirodu povezanosti između bihevioralnih stilova koje pretpostavlja teorija kriminalnog životnog stila i kriminalnih stilova razmišljanja.

Uzorak ispitanika čini 415 muških pravomoćno osuđenih punoljetnih počinitelja kaznenih djela koji su se u razdoblju od prosinca 2007. godine do veljače 2009. godine nalazili u Odjelu za dijagnostiku i programiranje tretmana u Zatvoru u Zagrebu.

U radu se polazi od hipoteze o postojanju razlika u kriminalnim stilovima razmišljanja s obzirom na dubinu uključenosti u kriminalni životni stil te od hipoteze o postojanju povezanosti između bihevioralnih karakteristika koje definiraju kriminalni životni stil i kriminalnih stilova razmišljanja. Hipoteze su testirane metodom diskriminacijske i kanoničko-korelacijske analize. Dobiveni rezultati ukazuju na postojanje razlika u kriminalnim stilovima razmišljanja s obzirom na dubinu uključenosti u kriminalni životni stil i to na način da osuđenici koji su dublje u kriminalnom životnom stilu (umjerena i duboka uključenost) imaju i jače izraženih svih osam kriminalnih stilova razmišljanja.

Ključne riječi: *kriminalni životni stil, kriminalni stilovi razmišljanja, bihevioralne karakteristike*

UVOD

Životni stil je, prema Waltersu (1990; 1998) jedan od načina reakcije ljudi na egzistencijalni strah, odnosno na promjene u okolini. Organizam ima tri mogućnosti reagiranja na stalne promjene u okolini: povlačenje - depresija, adaptacija (promjena u skladu s promjenama u okolini - najbolji način reakcije), te životni stil - razvoj ritualiziranih

obrazaca ponašanja koji daju osjećaj kontrole nad životom i sigurnosti (Walters, 2000a).

Životni stil nastaje kao reakcija na egzistencijalni strah, vezan uz područja ostvarivanja tri glavna životna zadatka – ostvarivanje socijalne povezanosti, postizanje kontrole (moći), te razvijanje identiteta (slike o sebi). Neuspjeh u određenom području može odrediti prirodu životnog stila u koji čovjek ulazi.

¹ Ovaj rad dio je znanstveno-istraživačkog projekta «Evaluacija teorije kriminalnog i ovisničkog životnog stila u zatvorskom sustavu» (br. 0132313) kojeg podupire Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, voditelja prof.dr.sc. Milka Mejovšeka

Prema Waltersu (1998), životni stilovi se teoretski definiraju s tri ključna elementa (3C), a to su: uvjeti, izbori i kognicija.

Uvjeti mogu biti unutarnji (naslijeđe, inteligencija) i vanjski (odnosi u obitelji, pritisak prijatelja). Oni mogu ograničiti životne izbore čovjeka, ali ne određuju ponašanje. Dapače, teorija životnog stila pretpostavlja da čovjek bira kako će odgovoriti na zadane uvjete.

Kada se govori o izborima bitno je naglasiti da je koncept životnog stila ukorijenjen upravo u odabiru i odlučivanju. Ovaj model promatra pojedinca kao aktivnog sudionika, koji odlučuje i utvrđuje ciljeve i prioritete, generira i evaluira opcije, te ima sposobnost izbora u nizu alternativa. Nemogućnost donošenja ispravnih odluka može dovesti do razvijanja nefunkcionalnih životnih stilova kao što su kriminalni ili ovisnički (Walters, 2000a).

Kognicija je način na koji neka osoba podržava, opravdava ili objašnjava svoje odluke. Prema teoriji kriminalnog životnog stila (Walters, 1990), kognicija slijedi dva primarna puta – konstrukcionalni i obrambeni, a spomenuta teorija podržava argumente socijalnih konstrukcionista da ne postoji objektivna realnost i da svaka osoba konstruira svoju realnost.

Walters (1990; 1998), između ostaloga, naglašava kako kriminalni životni stil karakteriziraju četiri bihevioralna stila (neodgovornost, samoudovoljavanje, interpersonalna nasilnost, kršenje socijalnih pravila) kroz koje je moguće procijeniti dubinu uključenosti u životni stil. Naime, što više neka osoba ispoljava spomenute bihevioralne stilove, to je dublja njena uključenost u kriminalni životni stil. Dubinu uključenosti u kriminalni životni stil mjeri upitnik LCSF (Lifestyle Criminality Screening Form; Walters, 1991) koji će kasnije biti detaljnije opisan.

Teorija kriminalnog životnog stila također pretpostavlja postojanje osam kriminalnih stilova razmišljanja, kreiranih na temelju modela kriminalne ličnosti Yochelsona i Samenowa (1976, 1977). To su: opravdavanje, rezanje, ovlaštenje, orijentacija ka moći, sentimentalnost, superoptimizam, kognitivna indolencija i diskontinuitet (Walters, 1998).

Pretpostavka je da osobe koje su dublje u kriminalnom životnom stilu imaju jače izražene kri-

minalne stilove razmišljanja koji podupiru njihovo kriminalno ponašanje. Spomenuta hipoteza čini osnovu za istraživanje koje će biti provedeno u ovome radu.

Kriminalni stilovi razmišljanja prema teoriji kriminalnog životnog stila

Kako je već navedeno, među prve autore koji su se bavili temom kriminalnog razmišljanja, pridodajući poseban naglasak kognitivnim pogreškama, ubrajaju se Yochelson i Samenow (1976, 1977) čiji je rad o kriminalnoj ličnosti jedan od prvih na tom području. Navedeni autori identificirali su 52 pogreške u razmišljanju koje su okarakterizirali kao patološku osnovu kriminalne ličnosti iako se nekoliko tih pogrešaka može smjestiti u afektivno područje ljudskog ponašanja prije nego u kognitivno, smatraju Lanier i Henry (2004).

Spajajući tako 52 kognitivno orijentirane pogreške Yochelsona i Samenowa, uz određene preinake i dodavanja nekih termina, psiholozi državne kaznionice u Leavenworthu u Kansasu, izradili su sustav kriminalnog stila razmišljanja koji se sastoji od osam glavnih stilova razmišljanja (Walters i White, 1991).

To su opravdavanje, rezanje, ovlaštenje, orijentacija ka moći, sentimentalnost, superoptimizam, kognitivna indolencija i diskontinuitet.

Stil razmišljanja *opravdavanja* (ili kognitivna pogreška prema modelu kriminalne ličnosti) potječe iz racionaliziranja i samo-opravdavanja u adolescentskoj dobi. Većina adolescenata kasnije nauči prihvatiti odgovornost za svoja ponašanja, dok osoba s kriminalnim životnim stilom nastavlja s usredotočenošću na adolescentske prioritete i ciljeve. Konkretno, višestruki kriminalni povratnik nastoji opravdati i racionalizirati svoja kriminalna djela ističući prisutnost neopravdanih ili nepravednih odnosa u širem socijalnom okruženju (Walters i White, 1991).

Opravdavanje je iracionalno i samoslužee, te pruža kriminalnom životnom stilu pogodna, uvijek spremna opravdanja i racionalizacije za prijašnja kriminalna djela.

Rezanje je kriminalni stil razmišljanja čiji je zadatak uklanjanje osjećaja napetosti, zabrinutosti i

straha koji predstavljaju prepreku nekoj osobi kako bi počinila kazneno djelo (Walters, 2000b). Osoba tako postaje naviknuta na rezanje ovih osjećaja na način da to postaje gotovo automatski odgovor na stres i frustracije koje dolaze iz njegovog okruženja. Bitno je pri tomu imati na umu kako rezanje ostaje unutar neposlušne voljne kontrole, jer u stvari svaka osoba odlučuje kada će aktivirati ovu pogrešku.

Walters (1998) navodi kako je tijekom svog istraživanja uočio kako je najuobičajeniji oblik rezanja upotreba neke riječi ili izraza koje na sebe vežu negativne emocije koje, nakon nekog vremena služe kao okidač za činjenje kaznenih djela. Riječi ili fraze u ovom kontekstu služe zapravo kao ohrabrenje za predstojeće kriminalno djelovanje. Ukoliko osoba ne može pronaći «unutarnje ohrabrenje», posegnut će za «vanjskim ohrabrenjem», najčešće drogom ili alkoholom. Na taj način, kriminalni stil rezanja istodobno potpomaže kriminalno ponašanje, ali i stvara okolnosti pod kojima se čine određena kriminalna djela.

Kako naglašavaju Walters i White (1991), osoba s kriminalnim životnim stilom ima snažan osjećaj *ovlaštenja* za svoja kriminalna djela, kršeći bez imalo osjećaja prava drugih osoba i društvene zakone. Ovaj osjećaj ima važnu ulogu pogotovu kod počinitelja kaznenih djela pljačke koji smatraju da je to što su ukrali ionako pripadalo njima.

Ovlaštenje se, prema Waltersu (1990), sastoji od tri osnovne karakteristike: vlasništvo, jedinstvenost i pogrešna identifikacija. Slično kao i egoizam, ovlaštenje počinje s uvjerenjem kako svijet postoji radi zadovoljenja osobnih potreba i koristi.

Orijentacija ka moći je kriminalni stil razmišljanja kojeg karakterizira nužnost dobivanja osjećaja moći i kontrole nad okolinom, a posebice nad drugim ljudima. Iz perspektive teorije kriminalnog životnog stila, višestruki povratnik se opire socijalnom pritisku za povećanjem samo-discipline putem «unutarnjih akcija» u trenucima kada se vanjska kontrola i utjecaj smatraju predominantnim ponašanjem. Posljedica ovog stila razmišljanja jest da počinitelji kriminalnih djela često imaju nezreo, nevješt i većinom besmislen jer se temelji na vrlo jednostavnom pogledu međuljudskih odnosa – jaki protiv slabih. Slikovito prikazano kroz ovakav odnos, svijet

je šahovska ploča, kriminalac je velemaistor, dok su svi ostali samo šahovske figure (Walters, 1990).

Sentimentalnost ili kako ga još nazivaju «sindrom Robina Hooda», jest izraz kojeg su kreirali Yochelson i Samenow (1976; prema Walters, 1990) kako bi opisali ponašanje u kojem osobe koje čine kaznena djela izražavaju nježne osjećaje i istančane interese na promjenjiv i samo-služajući način. Ključ za razumijevanje ovog kriminalnog stila razmišljanja jest u razumijevanju potrebe da vidimo sebe u pozitivnom svjetlu nastojeći istovremeno iskriviti ili lažno predstaviti manje poželjne oblike našeg ponašanja. Loša strana sentimentalnosti je u tome što potiče kontinuiranu povredu društvenih pravila i prava drugih osoba.

Superoptimizam se objašnjava kao nerealna procjena vlastite sposobnosti za postizanjem kriminalnih i nekriminalnih ciljeva (Yochelson i Samenow, 1976, prema Walters, 1990). Kako navode Walters i White (1991), iskustvo je naučilo kriminalnu osobu da neće snositi posljedice za većinu svojih djela. Većina ih živi u uvjerenju kako ih nikada neće uhvatiti i optužiti za njihova djela ili kako ih neće uhvatiti «ovaj put», jer, ako nisu bili ranije uhvaćeni i osuđivani za svoja djela, zašto bi bilo tko okrivio baš njih za to djelo. Superoptimizam je značajan i po tome što dopušta počinitelju kaznenih djela djelovanje na temelju njegovih želja, a manje na temelju realnih zbivanja oko njega. Problem jest taj da osobe koje imaju izražen superoptimizam nisu naučile da bi se dobilo nešto vrijedno, potrebno je podnijeti određene žrtve i odricanja. Takva osoba blokira racionalna alternativna rješenja, ignorira vlastite obveze prema drugima i previđa prilike za postizanjem realnih ciljeva, sve to s namjerom kako bi ugađajući samo sebi, izbjegla bilo kakve obveze prema bilo komu drugom.

Kognitivna indolencija obuhvaća cjelokupni proces kriminalnog razmišljanja: nemarno, brzo izgubi zanimanje za ono čime se trenutno bavi i nedisciplinirano (Walters, 2000a; 2002). Slikovito rečeno, osoba s kriminalnim životnim stilom jednako je lijena u razmišljanju kao i u konkretnim djelima, tj., uvijek će nastojati ići linijom manjeg otpora. Kriminalni životni stil u svojoj osnovi uvijek traži prečice kako bi se postigli nerealni ciljevi, stoga je očito kako postoji prilično jaka povezanost između superoptimizma i kognitivne indolencije, pogotovu u «brzo se obogati» shemama koje su

san gotovo svakog počinitelja (Walters i White, 1991). Također ga čini ranjivim prema otkrivanju njega kao počinitelja kaznenog djela i konačnom uhićenju. Walters i White (1991) ističu kako tipično razmišljanje osobe s kriminalnim životnim stilom ostaje na razmjerno općoj razini. U slučaju kognitivne indolencije, kriminalna osoba postaje žrtvom vlastitog neodgovornog razmišljanja koje ga sve više odmiče od realnih životnih ciljeva i usmjerava na hrpu kratkoročnih i kratkotrajnih ciljeva što na kraju završava destruktivnim ponašanjem, kako za njega tako i za druge.

Diskontinuitet se odnosi na činjenicu kako osoba s kriminalnim životnim stilom ne uspijeva izvršiti do kraja svoje obveze i ciljeve tijekom vremena. Ovaj stil razmišljanja dovodi do fluktuacije kako u mislima tako i u samom djelovanju (Walters, 1995).

Diskontinuitet u rješavanju problema djeluje tako da osobu usredotočuje na nevažne aspekte problema, dok pravi problemi ostaju neriješeni. S druge strane, glede postavljanja ciljeva, osoba u svojoj glavi ima toliko mogućih rješenja da joj predstavlja problem odlučiti se za bilo koji od njih i dosljedno ga provesti.

Uključenost u kriminalni životni stil

Kao što je već navedeno, dubina uključenosti u kriminalni životni stil mjeri se kroz ispoljavanje pretpostavljenih bihevioralnih stilova – neodgovornosti, samoudovoljavanja, interpersonalne nasilnosti i kršenja socijalnih pravila (Walters, 2000a).

Neodgovornost uključuje nedostatak pouzdanosti i opću nevoljnost da se zadovolje osobne obaveze prema obitelji, prijateljima, poslodavcima, učiteljima, kreditorima, i prema sebi. Bihevioralni stil neodgovornosti slijedi pravilo “ne brini o tome da budeš pouzdan.”

Samo-udovoljavanje je egocentrični pokušaj za postizanjem neposrednog zadovoljenja. te može biti izraženo kao upotreba droge, kockanje ili seksualni životni stil. Osnovno pravilo samo-udovoljavanja je bavljenje aktivnostima koje čine čovjeku ugodu, bez obzira na negativne dugoročne posljedice (Walters, 2005a)

Bihevioralni stil *interpersonalne nasilnosti* podrazumijeva kršenje prava drugih ljudi – naru-

šava se njihova privatnost, dostojanstvo ili osobni prostor. Pravilo koje karakterizira nasrtljivost kaže da čovjek ima pravo upravljati vlasništvom drugih ljudi i putem nasilja, ako je potrebno. Osobe koje funkcioniraju u ovom stilu često imaju ulogu nasilnika, a rituali koji proizlaze iz njega uključuju ponižavanje drugih i uzdizanje sebe na račun drugih ljudi (Walters, 2005b)

Kršenje socijalnih pravila - pojedinac krši konvencionalna pravila i slijedi pravila kriminalne subkulture (osim u situacijama kada uhvaćeni kriminalac pristane svjedočiti kako bi dobio manju kaznu). Kršenje socijalnih pravila obično počinje tijekom rane, a vrhunac dostiže u kasnoj adolescenciji (Walters i sur., 1991, Walters, 1998).

Jedna od pretpostavki teorije kriminalnog životnog stila je da su kriminalni stilovi razmišljanja povezani s bihevioralnim karakteristikama, a samim time i da je dubina uključenosti u kriminalni životni stil povezana s kriminalnim stilovima razmišljanja.

Walters (1998; 2000a; 2005a) naglašava kako su kriminalni stilovi razmišljanja izraženiji kod onih počinitelja koji su dublje u kriminalnom životnom stilu odnosno koji imaju jače izražene kriminogene rizike i potrebe. Budući da u Republici Hrvatskoj do sada nije bilo istraživanja koje bi testiralo navedenu hipotezu te utvrdilo postoje li razlike u kriminalnim stilovima razmišljanja s obzirom na razinu utvrđenih kriminogenih rizika i potreba te ustanovilo prirodu povezanosti kriminalnih stilova razmišljanja i komponenata koje čine okosnicu kriminalnog životnog stila, ovo ispitivanje je prvo takve vrste. Svrha istraživanja je provjeriti model koji nudi teorija kriminalnog životnog stila kako bi se rezultati mogli primijeniti u dijagnostici i kreiranju programa tretmana u hrvatskoj penološkoj praksi.

CILJEVI RADA

Glavni cilj rada je utvrditi postoje li razlike u kriminalnim stilovima razmišljanja s obzirom na dubinu uključenosti u kriminalni životni stil.

Osim toga, cilj rada je i utvrditi prirodu povezanosti između bihevioralnih stilova koje pretpostavlja teorija kriminalnog životnog stila (neodgovornost, samo-udovoljavanje, interpersonalna nasilnost i kršenje socijalnih pravila) i kriminalnih stilova razmišljanja.

HIPOTEZE RADA

S obzirom na prvi cilj postavljena je sljedeća hipoteza:

H1. Postoje razlike u kriminalnim stilovima razmišljanja s obzirom na dubinu uključenosti u kriminalni životni stil na način da će oni počinitelji koji su dublje u krim. životnom stilu imati jače izražene krim. stilove razmišljanja.

Sukladno drugom cilju rada postavljena je hipoteza:

H2. Postoji povezanost između bihevioralnih karakteristika koje definiraju kriminalni životni stil i kriminalnih stilova razmišljanja

METODOLOGIJA

Uzorak ispitanika

Uzorak ispitanika čini 415 muških pravomoćno osuđenih punoljetnih počinitelja kaznenih djela koji su se u razdoblju od prosinca 2007. godine do veljače 2009. godine nalazili u Odjelu za dijagnostiku i programiranje tretmana u Zatvoru u Zagrebu. Ispitanici su počinitelji kaznenih djela za koja je zapriječena kazna zatvora u trajanju od najmanje 6 mjeseci.

Distribucija kaznenih djela

Najveći broj ispitanika (N=121) počinitelji su kaznenog djela zloporabe opojnih droga (članak 173. KZRH), zatim slijedi gospodarski kriminalitet i kriminalitet protiv Republike Hrvatske (N=63), nasilna kaznena djela (N=61), kaznena djela razbojništva i razbojničke krađe (N=48) te ostala kaznena djela (N=47).

Kategorizacija kaznenih djela napravljena je kroz dva osnovna kriterija:

- 1) priroda izvršenja i opis kaznenog djela
- 2) osiguravanje podjednake distribucije rezultata kako bi postojala mogućnost usporedbe ispitanika

Dob ispitanika kreće se u rasponu od 18 do 75 godina, a najveći broj ispitanika je dobi između 22 i 40 godina (M = 31,93; SD = 9,05)

S obzirom na veliko raspršenje frekvencija, uzorak bi se mogao grupirati u tri skupine:

- mlađa dob (18-29 godina; N=196),
- srednja dob (30-39 godina; N=118) i
- starija dob (40-75 godina; N=71).

Uzorak varijabli

Podaci su prikupljeni pomoću Psihološkog inventara kriminalnih stilova razmišljanja (Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles – PICTS; Walters, 1995) i Upitnika za mjerenje dubine uključenosti u kriminalni životni stil (Lifestyle Criminality Screening Form – LCSF; Walters, 1991)

Psihološki inventar kriminalnih stilova razmišljanja (PICTS)

Podaci o kriminalnim stilovima razmišljanja prikupljeni su uz pomoć upitnika PICTS, autora Glenna Waltersa (1995; 2005). Instrument sadrži ukupno 80 čestica organiziranih unutar:

- dvije validacijske skale - skala Konfuzije (Cf) i skala Obrane (Df),
- osam skala kriminalnih stilova razmišljanja - Opravdavanje, Rezanje, Ovlaštenje, Orijentacija ka moći, Sentimentalnost, Superoptimizam, Kognitivna indolencija i Diskontinuitet
- dvije skale općeg sadržaja - Trenutačno kriminalno razmišljanje i Prijašnje kriminalno razmišljanje.

U ovome ispitivanju korištena je verzija s dvije validacijske skale, osam skala kriminalnih stilova razmišljanja i jednom skalom općeg sadržaja (Trenutačno kriminalno razmišljanje).

Upitnik za mjerenje dubine uključenosti u kriminalni životni stil (LCSF)

Upitnik LCSF (Walters, 1991) sastoji se od 14 varijabli i teoretski mjeri četiri bihevioralna stila koji tvore kriminalni životni stil: neodgovornost, samoudovoljavanje, interpersonalna nasrtljivost i kršenje socijalnih pravila. Čestice od kojih se sastoji svaka subskala odabrane su tako da prezentiraju tipična ponašanja ili karakteristike određenog bihevioralnog stila.

Nakon analize metrijskih karakteristika upitnika, Buđanovac i Jandrić (2007) dali su prijedlog

poboljšanja pouzdanosti instrumenta i u tu svrhu dodali upitniku još nekoliko čestica.

Ovo istraživanje provedeno je na poboljšanoj verziji upitnika, koji se sastoji od 18 čestica, grupiranih u 4 skupine (Buđanovac, Jandrić, 2007).

Metode obrade podataka

Za utvrđivanje razlika u kriminalnim stilovima razmišljanja s obzirom na dubinu uključenosti u kriminalni životni stil korištena je metoda diskriminativne analize u programu SPSS for Windows 13.0.

Za utvrđivanje povezanosti bihevioralnih stilova koji čine temelj teorije kriminalnog životnog stila i kriminalnih stilova razmišljanja korištena je metoda kanoničko-korelacijske analize u programu SPSS for Windows 13.0.

Način provođenja ispitivanja

Podaci na upitniku LCSF biti će prikupljeni od strane posebno educiranih voditelja intervjua te uvidom u kaznene spise, a podaci na upitniku PICTS biti će dobiveni metodom samoiskaza osuđene osobe, ali uz pomoć voditelja intervjua čiji je zadatak pojašnjavanje evantualnih nejasnoća u upitniku. Istraživanje se temelji na dobrovoljnosti sudionika i u potpunosti su poštivana etička načela struke.

REZULTATI I DISKUSIJA

Razlike u kriminalnim stilovima razmišljanja s obzirom na dubinu uključenosti u kriminalni životni stil

Dubina uključenosti u kriminalni životni stil mjeri se Upitnikom za mjerenje dubine uključenosti u kriminalni životni stil (LCSF).

Raspon rezultata na Upitniku kreće se od 0 do 27, ali budući da je raspon rezultata na hrvatskom uzorku od 0 do 21, napravljeni su kvartili s obzirom na postignute rezultate, uzimajući u obzir raspon rezultata od 0 do 21.

Pri tome je:

- 1) 0-3 boda = niska uključenost u kriminalni životni stil
- 2) 4-5 bodova = blaga uključenost u kriminalni životni stil

3) 6-8 bodova = umjerena uključenost u kriminalni životni stil

4) 9-21 bodova = visoka uključenost u kriminalni životni stil

Tablica 1. *Raspon rezultata ispitanika na upitniku LCSF*

Kvartili	Postotak ispitanika	N
Niska uključenost	36,3 %	144
Blaga uključenost	17,6 %	70
Umjerena uključenost	22,7 %	90
Visoka uključenost	23,4 %	93

Iz tablice 1 vidljivo je kako je nešto veći broj ispitanika u kategoriji niske uključenosti u kriminalni životni stil (36,3 %), dok su ostale kategorije (blaga, umjerena i visoka uključenost) podjednako zastupljene.

Imajući na umu da ispitanici koji su u kategoriji umjerene uključenosti u kriminalni životni stil postižu rezultate od 6 do 8 bodova - od ukupno 21 mogućih bodova unutar uzorka – može se zaključiti da 23,4 % ispitanika koji su u kategoriji visoke uključenosti u kriminalni životni stil (ukupni rezultat na LCSF-u od 9 do 21 bod) i nije populacija za koju se može reći da je jako duboko uplovila u kriminalni životni stil. Za taj postotak ispitanika može se zaključiti da postižu nešto više rezultate s obzirom na ostatak uzorka, ali ne i da su jako duboko u kriminalnom životnom stilu.

Zanimljivo je da je najveći broj ispitanika postigao minimalan broj bodova i da se nalazi u kategoriji niske uključenosti u kriminalni životni stil što podrazumijeva da im je maksimalan rezultat na LCSF-u 3 boda (raspon od 0 do 3), a to je iznimno malo.

Sukladno ovim rezultatima, opravdano je zaključiti kako je uzorak u cjelini relativno “blag”, odnosno kako se u uzorku ne nalazi mnogo ispitanika za koje se može reći da su okorjeli kriminalci tj. da se nalaze duboko u kriminalnom životnom stilu.

Rezultati diskriminativne analize pokazuju postojanje značajnih razlika u kriminalnim stilovima razmišljanja s obzirom na dubinu uključenosti u kriminalni životni stil.

Diskriminativna funkcija je značajna što je vidljivo iz Tablice 2.

Ukoliko se promotre vrijednosti standardiziranih diskriminativnih koeficijenata i korelacija između faktora i diskriminativne funkcije (Tablica 3), te centroidi grupa (Tablica 4) može se zaključiti da osuđenici kojima je detektirana umjerena i visoka uključenost u kriminalni životni stil postižu više rezultate na svim kategorijama kriminalnih stilova razmišljanja, a najviše se ističu diskontinuitet, rezanje i kognitivna indolencija.

Ovaj rezultat sukladan je postavkama teorije kriminalnog životnog stila (Walters, 1998) pa je opravdano reći da je prva hipoteza rada potvrđena – postoji razlika između dubine uključenosti u kriminalni životni stil i kriminalnih stilova razmišljanja: oni počinitelji koji su dublje u kriminalnom životnom stilu imaju i jače izražene kriminalne stilove razmišljanja.

Ako se uzme u obzir činjenica da je za egzistiranje u kriminalnom životnom stilu potreban, između ostalih parametara, i kriminalni stil razmišljanja koji podržava činjenje kaznenih djela, onda se može zaključiti kako je dobiveni rezultat

zapravo logičan i u potpunosti u skladu s teorijom kriminalnog životnog stila.

Navedeni rezultati poklapaju se s rezultatima svjetskih istraživanja. Loza i Simourd (1994) potvrdili su povezanost težine kriminalnih stavova s težinom i ozbiljnošću prijestupa, odnosno ustanovili da počinitelji s jače izraženim antisocijalnim stavovima i razmišljanjima čine i teže oblike kaznenih djela, a najčešće se radi o recidivistima.

Palmer i Hollin (2003) su na uzorku osuđenika u Velikoj Britaniji ustanovili da oni osuđenici koji imaju više kriminogenih rizika i potreba (a procijenjeno upitnikom LSI-R), imaju i više rezultate na skalama PICTS-a, što implicira da su kriminalni stilovi razmišljanja jače izraženi kod onih osuđenika koji imaju i više kriminogenih rizika i potreba. Ovo istraživanje, na uzorku hrvatskih osuđenika, potvrdili su Doležal i Mikšaj-Todorović (2008).

Na uzorku hrvatskih osuđenih osoba koje ispoljavaju umjerenu i duboku uključenost u kriminalni životni stil, najviše se ističu kriminalni stilovi dis-

Tablica 2. Značajnost diskriminativne funkcije

Fun.	Karakteristični korijen	Kanonička korelacija	Wilksova lambda	X ²	Df	p
1	,138	,349	,847	61,438	24	,000

Tablica 3. Standardizirani diskriminativni koeficijenti (K) i korelacije (S) između skala PICTS-a i kanoničke diskriminativne funkcije

SKALA	K	S
Opravdanje	-,313	,541
Rezanje	,367	,810
Ovlaštenje	,393	,795
Orijentacija ka moći	-,381	,625
Sentimentalnost	,206	,597
Superoptimizam	,163	,781
Kognitivna indolencija	,308	,800
Diskontinuitet	,365	,825

Tablica 4. Centroidi grupa

Dubina uključenosti u kriminalni životni stil	Funkcija 1
Niska uključenost	-,378
Blaga uključenost	-,198
Umjerena uključenost	,241
Visoka uključenost	,531

kontinuitet, rezanje i kognitivna indolencija. Ovaj rezultat opisuje ovu kategoriju osuđenika kao osobe kojima nedostaje konzistencije kako u razmišljanju tako i u djelovanju, što je odlika diskontinuiteta. Isto je tako opravdano zaključiti da ti osuđenici imaju nedostatak kritičkog razmišljanja te da su skloni ići «linijom manjeg otpora» kod rješavanja svakodnevnih problemskih situacija odnosno da imaju nedostatne vještine planiranja, što je bitno za znati u procesu rehabilitacije.

Visoki rezultati na skali rezanja ukazuju na osobe koje imaju nizak prag tolerancije na frustraciju i tendenciju konstantnog eliminiranja osjećaja napetosti, zabrinutosti i straha koji predstavljaju prepreku u činjenju kaznenih djela i to kroz sredstva ovisnosti, neke mentalne slike ili koristeći kratke fraze (npr. «Baš me briga!»).

Dakle, opravdano je zaključiti da osuđenici koji imaju više izražene kriminogene rizike i potrebe, odnosno koji se nalaze dublje u kriminalnom životnom stilu imaju i jače izražen sustav kriminalnih stilova razmišljanja koji ih podržava u njihovom životnom stilu odnosno koji im omogućuje egzistiranje u kriminalnim aktivnostima.

Povezanost kriminalnih stilova razmišljanja i bihevioralnih karakteristika predviđenih teorijom kriminalnog životnog stila

U ovom nas je istraživanju također interesirala i priroda povezanosti osam kriminalnih stilova razmišljanja (opravdanje, rezanje, ovlaštenje, orijentacija ka moći, superoptimizam, sentimentalnost, kognitivna indolencija i diskontinuitet) i četiri bihevioralne karakteristike koje predviđa teorija kriminalnog životnog stila (neodgovornost, samouдовоľjavanje, interpersonalna nasilnost i kršenje socijalnih pravila).

S ciljem utvrđivanja prirode povezanosti između kriminalnih stilova razmišljanja i bihevioralnih

karakteristika kriminalnog životnog stila provedena je kanoničko-korelacijska analiza.

Iz rezultata u tablici 5 vidljivo je da su ekstrahirana po četiri para kanoničkih varijata, od čega su dva para značajna. Prvi par kanoničkih varijata značajan je na 1% rizika, odnosno na 99% značajnosti ($p \leq 0,01$), a drugi par na 5% rizika odnosno na 95% značajnosti ($p \leq 0,05$).

Također je vidljivo da prvi par kanoničkih varijata opisuje 66% varijance, dok drugi par opisuje znatno manje, oko 19% varijance.

Iz rezultata u Tablici 6 vidljivo je da prvi par kanoničke varijate opisuje povezanost područja dubine uključenosti u kriminalni životni stil i područja kriminalnih stilova razmišljanja. Rezultati ukazuju na činjenicu da manja dubina uključenosti u kriminalni životni stil, odnosno manji rezultati na sve četiri kategorije (koje predstavljaju bihevioralne karakteristike) upitnika LCSF znače i nižu razinu na svim skalama kriminalnih stilova razmišljanja koje mjeri PICTS.

Analogno tome, veća uključenost u kriminalni životni stil znači i veću uključenost u kriminalne stilove razmišljanja. Ovaj podatak služi kao potvrda diskriminacijskoj analizi provedenoj u prethodnom poglavlju.

Dakle, rezultati sugeriraju da će osuđenik koji ima više izražene bihevioralne karakteristike koje pretpostavlja teorija kriminalnog životnog stila, a to su neodgovornost, samo-udovoljavanje, interpersonalna nasilnost i kršenje socijalnih pravila imati i više izraženih svih osam kriminalnih stilova razmišljanja.

Drugi par kanoničkih varijata izdvojio je područje nasilnosti i područje kršenja socijalnih pravila te njihovu povezanost sa stilovima rezanja i orijentacije ka moći.

Naime, rezultati ukazuju na činjenicu da se oblik uključenosti u kriminalni životni stil koji

Tablica 5. Značajnost kanoničkih funkcija

Par kanon. varijata	Karakteristični korijen	% varijance	R	R ²	Wilksova lambda	df	p
1	,190	66,592	,400	,160	,76496	32	,000
2	,054	18,984	,227	,051	,91063	21	,031
3	,029	10,125	,168	,028	,96006	12	,236
4	,012	4,299	,110	,012	,98786	5	,476

podrazumijeva više nasilničkog ponašanja i manje kršenja socijalnih pravila povezuje s većim korištenjem rezanja i orijentacije ka moći kao kriminalnih stilova razmišljanja.

Budući da kategorija «kršenje socijalnih pravila» podrazumijeva povijest kriminaliteta odnosno sastoji se od varijabli koje se odnose na prijašnja uhićenja, vrijeme prvog uhićenja te povijest problematičnog ponašanja u školi, a kategorija «interpersonalne nasilnosti» u sebi sadrži šire područje nasilničkog ponašanja (i prijašnje i sadašnje) i sastoji se od varijabli koje se odnose na nasilnost počinjenog kaznenog djela, povijest prethodnog zatvaranja radi nasilničkog ponašanja, upotreba vatrenog ili hladnog oružja (kod prijašnjeg i sadašnjeg djela), verbalno ili fizičko nasilno ponašanje prema drugima te fizičko zlostavljanje bliskih osoba – opravdano je reći da se govori o obliku kriminalnog životnog stila nasilnika koji nema povijest kriminaliteta odnosno koji nema evidentirano problematično ponašanje u povijesti.

Dakle, vidljivo je da je drugi par kanoničkih varijata izdvojio nasilnike i detektirao dva krimi-

nalna stila razmišljanja koji su specifični za ovu kategoriju počinitelja – rezanje i orijentacija ka moći.

Bitno je naglasiti da postoji relativno mali broj svjetskih istraživanja koja se bave povezanošću nasilničkog ponašanja i kriminalnih stilova razmišljanja. Studije su uglavnom usmjerene na odnos recidivizma i kriminalnih stilova razmišljanja, a česte su i studije koje se bave populacijom seksualnih prijestupnika, a rezultati takvih istraživanja kreću se u smjeru da postoje relativno male razlike u stilovima razmišljanja između počinitelja seksualnih delikata i opće populacije (Hatch-Maillete i sur., 2001; Ward i sur., 2000). Te razlike govore o većoj izraženosti opravdanja, ovlaštenja i poricanja kao dominantnih stilova razmišljanja kod počinitelja seksualnih delikata.

Međutim, istraživanje u Engleskoj i Walesu pokazalo je da počinitelji osuđeni za razbojništvo i razbojničku krađu imaju više rezultate na svim skalama kriminalnih stilova razmišljanja mjerenih upitnikom PICTS (Wilson i sur., 2003).

Tablica 6. Korelacije, standardizirani kanonički koeficijenti, kanoničke korelacije, postotak varijance i redundancije između kriminalnih stilova razmišljanja i bihevioralnih karakteristika kriminalnog životnog stila

	Prva kanon. varijata		Druga kanon. varijata	
Kriminalni stilovi razmišljanja	Korel.	Koef.	Korel.	Koef.
Opravdanje	-,489	,420	-,033	-,425
Rezanje	-,770	-,206	,415	1,298
Ovlaštenje	-,816	-,467	,014	-,257
Orijentacija ka moći	-,624	,345	,381	,885
Sentimentalnost	-,578	-,129	,208	,522
Superoptimizam	-,809	-,313	,006	-,720
Kognitivna indolencija	-,816	-,388	,007	-,389
Diskontinuitet	-,791	-,299	-,019	-,679
% objašnjene varijance	52,11		4,52	
% redundancije	8,33		,233	
	Prva kanon. varijata		Druga kanon. varijata	
Bihevioralne karakteristike	Korel.	Koef.	Korel.	Koef.
Neodgovornost	-,500	-,072	,126	,239
Samoudovoljavanje	-,801	-,510	,116	,195
Interpersonalna nasilnost	-,494	-,200	,703	,886
Kršenje soc.pravila	-,845	-,541	-,385	-,844
% objašnjene varijance	7,390		,860	
% redundancije	46,200		16,783	
KANONIČKA KORELACIJA	,400		,227	

Rezultati ovog istraživanja istaknuli su rezanje i orijentaciju ka moći kao dominantne kriminalne stilove razmišljanja kod nasilnih počinitelja kaznenih djela. Dakle, ne radi se samo o počiniteljima nasilnih delikata nego o osobama koje obuhvaćaju jednu širu dimenziju nasilničkog ponašanja (vidjeti varijable koje opisuju kategoriju interpersonalne nasilnosti na upitniku LCSF). No, bitno je naglasiti da se ovdje radi o kategoriji nasilnih osuđenih osoba koje nemaju prethodnu povijest kriminalnog ponašanja. Ovaj interesantan podatak može ukazivati na činjenicu da Republici Hrvatskoj nedostaje automatsko, sustavno evidentiranje svakog prekršaja kao i kaznenih djela za svakog počinitelja pa su podaci o kriminalnoj povijesti nedostadni, a samim time i rezultati istraživanja, koji obuhvaćaju ovu kategoriju, postaju diskutabilni.

U svakom slučaju, ovi rezultati definirali su nasilnike bez prethodne povijesti kriminalnog ponašanja te rezanje i orijentaciju ka moći kao njihove dominantne kriminalne stilove razmišljanja.

ZAKLJUČAK

Rezultati istraživanja prikazani u ovome radu potvrđuju postavljene hipoteze sukladne teoriji kriminalnog životnog stila (Walters, 1990, 1998).

Dakle, potvrđena je prva hipoteza koja pretpostavlja razlike u kriminalnim stilovima razmišljanja (opravdavanje, rezanje, ovlaštenje, orijentacija ka moći, sentimentalnost, superoptimizam, kognitivna indolencija i diskontinuitet) s obzirom na dubinu uključenosti u kriminalni životni stil na način da oni počinitelji koji su dublje u kriminalnom životnom stilu (umjerena i duboka uključenost) postižu više rezultate na svim kategorijama kriminalnih stilova razmišljanja, a najviše se ističu diskontinuitet, rezanje i kognitivna indolencija.

Drugim riječima, potvrđeno je da oni počinitelji koji imaju jače izražene kriminogene rizike i potrebe imaju i jače izražene kriminalne stilove razmišljanja koji podupiru njihov kriminalni životni stil i omogućuju im perzistiranje u takvom životnom stilu.

Ovi rezultati u skladu su s rezultatima brojnih drugih svjetskih studija.

Druga postavljena hipoteza je također potvrđena, a odnosi se na povezanost bihevioralnih karakteristika koje definiraju kriminalni životni stil (neodgovornost, samoudovoljavanje, interpersonalna nasilnost i kršenje socijalnih pravila) i kriminalnih stilova razmišljanja.

Naime, rezultati ukazuju na činjenicu da oni počinitelji koji postižu visoke rezultate na kategoriji interpersonalne nasilnosti i niske rezultate na kategoriji kršenje socijalnih pravila imaju jače izražene kriminalne stilove razmišljanja, osobito rezanje i orijentaciju ka moći.

Dakle, ovdje se radi o kategoriji nasilnih počinitelja bez prethodne kriminalne povijesti koje definiraju kriminalni stilovi razmišljanja rezanja i orijentacije ka moći.

Ovi rezultati donekle se razlikuju od rezultata svjetskih studija u kojima se nasilje veže uglavnom uz kriminalne stilove opravdanje i ovlaštenje.

Rezultati ovoga istraživanja ukazuju na postojanje određenog «kognitivnog profila osuđenika» - osuđenici s više izraženim kriminogenim rizicima i potrebama imaju nizak prag tolerancije na frustraciju i tendenciju konstantnog eliminiranja osjećaja napetosti, zabrinutosti i straha koji predstavljaju prepreku u činjenju kaznenih djela (najčešće kroz sredstva ovisnosti, mentalne slike ili upotrebom kratkih verbalnih fraza), nedostaje im konzistencije kako u razmišljanju tako i u djelovanju te su skloni ići «linijom manjeg otpora» kod rješavanja svakodnevnih problemskih situacija.

Nasilne počinitelje kaznenih djela također karakterizira eliminiranje osjećaja napetosti i straha, ali i želja za postizanjem kontrole i moći nad drugima te nemogućnost prilagođavanja željama drugih osoba.

Time je ova studija dala svoj doprinos u proširivanju znanja o etiologiji i fenomenologiji kriminalnog ponašanja.

LITERATURA

- Doležal, D., Mikšaj-Todorović, L.J. (2008): Povezanost kriminogenih rizika i potreba s kriminalnim stilovima razmišljanja, *Kriminologija i socijalna integracija*, 16,1, 25-33
- Palmer E.J.; Hollin C.R. (2004): Predicting reconviction using the Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles with English prisoners, *Legal and Criminological Psychology*, 9, 1, 57-68
- Samenow, S. (1984): *Inside The Criminal Mind*. New York. Times Books
- Walters Glenn D. (1995): The Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles: Part II: Identifying Simulated Response Sets, *Criminal Justice and Behaviour*, 22, 4, 437-445
- Walters, G. (2005a): Predicting institutional adjustment with Life Criminality Screening Form and Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles, *International Journal of Forensic Mental Health*, 4, 63-70
- Walters, G.D. (2000a): *Beyond behavior: Construction of an overarching psychological theory of lifestyles*, Praeger, Westport, London.
- Walters, G.D. (2000b): *The self-altering process: Exploring the dynamic nature of lifestyle development and change*. Praeger. Westport, London.
- Walters, G.D., (1997): A Confirmatory Factor Analysis of the Lifestyle Criminality Screening Form, *Criminal Justice and Behavior*, 24, 2, 294-309.
- Walters, G.D., (2005b): Predicting institutional adjustment with the Lifestyle Criminality Screening Form and Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles, *International Journal of Forensic Mental Health*, 4, 1, 63-70.
- Walters, G.D., White, T.W., Denney, D. (1991): The Lifestyle criminality screening form: Preliminary data, *Criminal Justice and Behavior*, 18, 4, 406-418.
- Walters, Glenn D. (1990): *The Criminal Lifestyle: Patterns of Serious Criminal Conduct*. Sage Publications, Newbury Park, London-New Delhi.
- Walters, Glenn D. (1995): The Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles: Part I: Reliability and Preliminary Validity, *Criminal Justice and Behaviour*, 22, 3, 307-325
- Walters, Glenn D. (1996): The Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles: Part III: Predictive Validity, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 40, 2, 105-112.
- Walters, Glenn D. (1998): Three existential contributions to a theory of lifestyles, *Journals of Humanistic Psychology*, 38, 4, 25-40.
- Walters, Glenn D. (2002): The Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles: A Review and Meta Analysis, *Assessment*, 9, 3, 278-291
- Walters, Glenn D. (2003): Changes in outcome expectancies and criminal thinking following a brief course of psychoeducation, *Personality and Individual Differences*, 35, 691-701.
- Walters, Glenn D. (2004): Criminal Thinking and Identity in Male White-Collar Offenders, *Criminal Justice and Behavior*, 31, 3, 262-281.
- Walters, Glenn D., Elliot, W. N. (1999): Predicting release and disciplinary outcome with the Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles: Female Data, *Legal and Criminological Psychology*, 4, 15-21.
- Walters, Glenn D., White, Thomas W. (1989): The thinking criminal: A cognitive model of lifestyle criminality, *Criminal Justice Research Bulletin*, 4, 4.
- Ward, T., Hudson, S.M., Johnson, L., Marshall, W.L. (1997): Cognitive distortions in sex offenders, *An Integrative Review Clinical Psychology Review*, 17, 479-507
- Ward, T., Keenan, T., Hudson, S. M. (2000): Understanding Cognitive, Affective and Intimacy Deficits in Sexual Offenders: A Developmental Perspective, *Aggression and Violent Behaviour*, 1, 41-62
- Yochelson, S., Samenow, S. (1976): *The Criminal Personality*. Vol 1. Jason Aronson: New York
- Yochelson, S., Samenow, S. (1977). *The Criminal Personality*. Vol 2. Jason Aronson: New York

DIFFERENCES IN CRIMINAL THINKING STYLES CONSIDERING THE INVOLMENT IN CRIMINAL LIFESTYLE

Abstract: *Theoretical background of research in this paper is The Criminal Lifestyle Theory (Walters, 1998). This theory consist of four behavioral styles: irresponsibility, self-indulgence, interpersonal violence and breaking of social rules. Involvement in criminal lifestyle is assessed through participation in those behavioural styles. A questionnaire for measurement lifestyle involvement is called Lifestyle Criminality Screening Form (LCSF) and it consists of four subscales which describe four behavioral styles, mentioned above.*

Walters (1998) proposed that the cognition aspect of his theory is evident in eight related thinking styles: mollification, cutoff, entitlement, power orientation, sentimentality, superoptimism, cognitive indolence and discontinuity.

The mail goal of this paper is to find out the differences between criminal thinking styles considering the involment in criminal lifestyle. The goal of this paper is also to determent the connection between four behavioral styles and eight thinking styles.

The sample consists of 415 male prisoners, placed in the State Centre for Psychosocial Diagnostics in Zagreb between december 2007. and february 2009.

The data were processed by the discriminani analysis and by the canonical-corelation analysis.

The results showed differences in criminal thinking styles between prisoners who are deeply involved in criminal activities and the prisoners that don't show much activities in criminal lifestyle.

Key words: *criminal lifestyle theory, criminal thinking styles, behavioral styles*